

Stara Slovenska religija i mitologija

Sloveni danas zauzimaju veći deo Evrope i znatan deo Azije. Istorija slovenskih jezika i kultura kao što je to slučaj i sa drugim, pre svega evropskim i indoevropskim jezicima i kulturama, može se posmatrati i kao stalno smenjivanje i suprostavljanje procesa integracije i procesa dezintegracije. Sloveni su u jezičkom i kulturnom pogledu najkompaktnija etnička skupina u Evropi. Pored jezičke bliskosti, koja je najizrazitija, uočljiva je i srodnost duhovne i materijalne strane slovenskih kultura: u verovanjima i običajima, religijskim shvatanjima, narodnoj književnosti, nošnji, arhitekturi, muzici itd.

Slovenski jezici se obično dele na tri grupe. Istočnoslovenska grupa obuhvata ruski jezik (159 miliona ljudi), ukrajinski (42,5 miliona) i beloruski (9,3 miliona). Zapadnoslovenska grupa obuhvata poljski jezik (39 miliona), češki (10 miliona), slovački (5 miliona) i lužičkosrpski jezik (oko 50000). Južnoslovenska grupa obuhvata srpski i hrvatski jezik (17 miliona ljudi), bugarski (8,9 miliona), slovenački (2 miliona) i makedonski jezik (1,5 miliona). U historiografskim izvorima Sloveni se pominju relativno kasno, što se može objasniti činjenicom da oni nisu mogli ostaviti svedočanstva o svojoj istoriji do velikih seoba sredinom prvog milenijuma naše ere jer nisu imali pismenost.

Od brojnih naučnih hipoteza o prapostojbini Slovena danas su najprisutnije tri: vislansko-odranska, srednjodnjeparska i dunavsko-panonska.

Vislansko-odranska hipoteza nastala je još krajem XVIII veka, ali je najpotpuniju naučnu argumentaciju dobila tek u radovima poljskog lingviste Tadeuša Lera-Splavinjskog (1946), a njenoj razradi doprineli su i mnogi lingvisti potonjih decenija. Prema toj hipotezi, kao što se iz samog naziva može videti, teritorija prapostojbine Slovena zahvata prostor između Odre i Visle, s tim što pojedini lingvisti koji tako gledaju na dato pitanje dopuštaju da je prapostojbina vremenom manje ili više izlazila iz tih granica

Srednjodnjeparsku hipotezu zastupali su Lubor Niderle, Kazimjež Mošinjski, Maks Fasmer i drugi a u drugoj polovini XX veka najviše pristalica imala je u Sovjetskom Savezu. U njihovim radovima ističe se da se praslovenski rečnički fond odnosi na realije svojstvene šumskom i stepsko-šumskom pojasu koji danas uglavnom odgovara južnoj Belorusiji i severnoj Ukrajini. U novije vreme oživljava interesovanje za jednu od najstarijih

hipoteza o prapostojbini Slovena *dunavsko-panonsku (balkansku) hipotezu*, koja se početkom prošlog veka zasnivala isključivo na letopisnom podatku iz XII veka (*Povest o minulim godinama*) o tome da su Sloveni u davna vremena naseljavali prostor Ugarske i Bugarske pre nego što su se odatle pojedina slovenska plemena (Moravci, Česi, Beli Hrvati, Srbi, Hobutani, Lahovi, LJutići i dr.) doselila na nove teritorije, na kojima su neka trajno ostala.

Ideja o podunavskoj prapostojbini Slovena podrazumevala bi zaključak da su slovenske seobe na jug u VI veku zapravo bile seobe u pravcu iz kojeg su Sloveni desetinu vekova ranije otišli na sever, uz mogućnost da neki nikada i nisu napustili teritoriju stare postojbine. Drugim rečima, hipoteza o podunavskoj prapostojbini Slovena ne mora biti nespojiva sa nekim drugim hipotezama ako se ima u vidu da se teritorija prapostojbine mogla u dalekoj prošlosti i znatno menjati, tj. ako se pretpostavi da su postojale dve prapostojbine Slovena. Podunavska prapostojbina je u tom slučaju mogla prethoditi nekoj kasnijoj.

Ako se o prapostojbini Slovena govori sa stanovišta vremena koje je neposredno prethodilo seobama, onda se većina savremenih slavista slaže u tome da je sredinom prvog milenijuma nove ere ona obuhvatala teritoriju približno između 50. i 55. stepena severne geografske širine, između Dnjepra na istoku i Odre na zapadu. O mitologiji i religiji starih Slovena u prapostojbini ne može se ništa određeno reći sem pouzdane činjenice da tadašnji Slovenski Panteon nije bio jedinstven.

U poslednjim stolećima pre nove ere Sloveni su se uključili u migracije podstaknute kretanjima raznih azijskih plemena i brzo zaposeli prostrane teritorije istočne, srednje i jugoistočne Evrope.

Antički istoričari su narode severno od Crnog mora često nazivali Skitima iako je poznato da to nisu uvek bili Skiti. Herodot u petom veku pre nove ere u svojoj *Istoriji* u četvoroj knjizi opisuje Skitiju, skitska plemena i njihove susede, govoreći pored ostalog i o Skitima ratarima, Neurima, Budinima i drugim plemenima. Ima pretpostavki da su ti Skiti – ratari zapravo bili Sloveni.

Znatno kasnije, u I i II veku nove ere rimski i grčki autori Tacit (u *Germaniji*), Plinije Stariji (u *Prirodnoj istoriji*) i Ptolomej (u *Priručniku iz geografije*) pominju veliki narod Veneda između Baltičkog mora i Karpata. Pošto se etnonim Veneti vezuje za Slovene, može se reći da pomenuti izvori sadrže i prva pouzdanija svedočanstva o Slovenima.

Etnonim Sloveni (kao Sklaveni) prvi put pominje Pseudo-Cezarije (IV – V vek nove ere). Znatno opširnije o Slovenima se govori u delu istoričara Jordanisa (VI vek) posvećenom istoriji Gota. Na jednom

mestu navodi se da se Venedi većinom zovu Sloveni i Anti, a na drugom Jordanis određuje teritoriju na kojoj su živeli omeđenu severnim obroncima Karpata, gornjim tokom Visle, rekom Prut na zapadu i Dnjeprom na istoku. Sredinom VI veka i vizantijski istoričar Prokopije Kesarijski govori o tome da su Sloveni i Anti istog porekla, štaviše da su ih ranije zvali Spori jer su živeli u rasejanju, tj. u međusobno udaljenim mestima, zauzimajući veći deo leve obale Istra (Dunava). Počev od VI veka Sloveni već imaju važno mesto na evropskoj istorijskoj sceni.

Da li su stari Sloveni znali za jednog vrhovnog Boga, koji bi u njihovom Panteonu gospodario, kao Zevs u jelinskom a Jupiter u latinskom Panteonu? Prokop Cezareac opisuje u jednoj znatnoj glavi, posvećenoj ratovima protivu Gota, običaje Slovena, pa navodi nekoliko reči o njihovoj veri.

"Sloveni, veli on, veruju da postoji jedan Bog, koji proizvodi grom, i koji je jedini gospodar vasiona; oni mu žrtvuju marvu i druge svakovrsne žrtve. Ne znaju za sudbinu, i ne dopuštaju, da ona igra ikakvu ulogu u ljudskim stvarima. Kad im usled bolesti ili rata zapreti opasnost od smrti, oni se zavetuju, ako se spasu, da će odmah prineti bogu žrtvu. I čim se spasu, oni to doista i čine, i veruju, da su tom ponudom bogu sebi život otkupili. Sem toga oni obožavaju reke, nimfe i druga božanstva, i za vreme žrtvovanja oni gataju".

Ovo se svedočanstvo tiče Slovena, suseda vizantijskoga carstva. Što se tiče severnih Slovena imamo u Helmolda skoro jedan takav isti stav:

"Između raznih bogova, kojima pripisuju vlast nad poljima, šumama, nad žalostima i veseljima, oni ne poriču: da jedan Bog zapoveda ozgo, s nebesa, svima ostalima. Taj svemoćni Bog zanima se samo nebeskim stvarima. Svi drugi imaju svoje zasebno zanimanje, i svoj posao, pa se i njemu pokoravaju. Oni proizlaze iz njegove krvi, i utoliko su važniji, ukoliko su bliži tome Bogu bogova."

Na jednom drugom mestu, izgleda, da bi Helmold hteo reći: da je taj Bog bogova - Svetovid, pokazujući ipak želju, da ga pomeša sa sv. Vidom.

"Svetovid, Bog zemalja rujanskih Slovena zadobio je prvenstvenu vlast nad svim slovenskim bogovima. Za naše vreme slahu mu još godišnje poklone - danak, i priznavahu ga za Boga bogova ne samo zemlje Vagrinaca, već i sve ostale slovenske oblasti."

Ma kako se zvao taj vrhovni Bog, baltički Sloveni su ga zamišljali kao "prepunog slave i božanstva", ukoliko se to, istina, može suditi po svedočanstvu jednog biografa Otona Barnberškog. Ebo priča da je misionar sv. Bernard bio preduzeo, da u slovenskom gradu Julinu propoveda

katoličku veru. On se tu javi bosonog, u vrlo bednom odelu. Urođenici ga zapitaše: šta hoće. On izjavi, da je sluga pravoga Boga, tvorca neba i zemlje, da je od njega samog poslat, da njih spase idolopokloničkih grehova. *"Šta, rekoše mu oni, zar mi možemo verovati, da si ti vesnik pravoga, vrhovnoga Boga, koji je tako slavan i pun svakojakih bogatstava, kad si ti tako jadan i žalostan, da ni obuće na nogama nemaš?... Ti vrediš pravoga Boga."*

Mir zaključen 945. god. između Slovena i Grka, o kome govori i Nestorova Hronika, sadrži ovakvu klauzulu: *"da oni Rusi hrišćani koji povrede ovaj ugovor budu kažnjeni od svemoćnoga Boga, a oni koji nisu kršteni, da su lišeni svake pomoći Boga i Peruna"*. Ovaj bezimeni Bog koji se istakao i pre Peruna, jeste možda taj vrhovni Bog slovenskog Panteona, ali on nema zasebnog imena.

Vrhovni bog ruskog Panteona je bio Perun. On je gospodar groma, slovenski Zevs. Najviše se održao u folkloru, pripovetki i pesmi svih Slovena, ostavio je tragove na osobnim imenima, na imenima sela, planina i biljaka. Perun predstavlja burno olujno nebo i Sloveni su ga poznavali još u prvobitnoj postojbini i svojoj ranoj indoevropskoj epohi. Gvanjini nam je 1578 godine ostavio podatke o Perunovom idolu :

Na ovom mestu, uzdizaše se nekada Perunov idol, baš onde gde je manastir Perun, nazvan tako po imenu ovog idola. On – idol, bio je obožavan od Novograđana . Predstavljao je čoveka, kako u ruci deži ognjeni kamen; sličan je gromu, jer reč Perun kod Rusa i Poljaka znači grom. U počast ovog idola goraše i noću i danju vatra naložena od hrastovih drva. Ako se nepažnjom slugu, koji je moraju čuvati, ova vatra ugasi, svi bi, bez ikakve milosti bili osuđeni na smrt.

O transformaciji Peruna u hrišćanskog sveca Svetog Iliju kaže Spasoje Vasiljev sledeće :

"Izgleda da je Perun na Sv. Iliju natovario sav teret svoga neznaboštva. Pitanje je sad, da li je crkva uticala na ovu zamenu ili nije. Neki autori premda sumnjaju, ne mogu ipak i da potvrde ovu zamenu. Međutim ako se setimo diplomacije Carigrada u verskoj politici, jasno će nam biti da je crkva nesumnjivo uticala na to da se stara božanstva zamene hrišćanskim svecima i da se običaji zaodenu u hrišćansko ruho. Pa ne samo istočno -pravoslavna crkva, nego je i katolička crkva uticala na ovakve zamene. Zar nam ovu tevrđnju, sem slučaja Peruna i Svetog Ilije, ne dokazuje i pokušaj da Svetovida prekrste i zamene Svetim Vidom, da Volosa zamene Svetim Vlasijem i Vasilijem; da grad Julin dovedu u vezu sa Julijem Cezarom . Zar nije dovoljan dokaz i to što su veliki hrišćanski praznici stvaljeni u isto doba kad su bile velike svečanosti slovenskih bogova."

Drugi bog po hijerarhiji u ruskom Panteonu bio je izgleda Volos. Neki smatraju da je Volos verovatno božanstvo izobilja i stada, skotji bog ili bog podzemnog sveta, ali drugi smatraju da Veles- Volos nije bog životinja i stada nego da je on bog vegetacije. Najverovatnije je da Volos kao integralni slovenski bog ima sva navedena svojstva. U folkloru vidimo Velesa kao boga Sunca i plodnosti. Pozniji spomenici nam ga daju kao gospodara podzemnog sveta, dok nam njegov hrišćanski naslednik sveti Blazije (kod Rusa Sveti Vasilije) kazuju da je Volos bog stada i sve stoke. Veles – Volos bez sumnje spada u najstarije i prve po važnosti slovenske bogove. Sloveni su se bavili zemljoradnjom ali i lovom i stočarstvom, pa je moguće da je poštovanje prema bogu koji štiti useve bilo isto toliko koliko i poštovanje prema bogu koji štiti stoku.

Religija Zapadnih Slovena je poznata samo fragmentarno jer se raspolaže uglavnom podacima koji se odnose na svetišta i božanstva Baltičkih Slovena. Religija Baltičkih Slovena rekonstruiše se na osnovu istorijskih spisa i hronika 11 i 12 veka. Još pouzdaniji podaci o religiji Zapadnih Slovena nalaze se u biografijama bamberskog biskupa Otona iz 12 veka. U njima su podrobno opisani pohodi ovog biskupa protiv Slovena na Baltiku, a posebno njihovi hramovi. Izvesno je da nije postojao Panteon zajednički svim Zapadnim Slovenima, jer se u istorijskim izvorima uvek ističu božanstva pojedinih oblasti za koje se vezuju lokalni kultovi. Vrhovni bog Baltičkih Slovena bio je Svetovid, opisan kao bog bogova, kao božanstvo koje obezbeđuje pobeđe u ratu.

Svetovidovo prvenstvo u Baltičkim i njima susednim pokrajinama zasnivalo se na političkoj i ekonomskoj moći i na veštini njegovih sveštenika u iskorišćavanju njegovog proročišta. On je bog oka i vida, svetlosti koji može i da pronikne u sudbinu i vidi budućnost, i njegov direktni hrišćanski naslednik je Sveti Vid. Svetovid je bio poznat u svim pokrajinama slovenskim koje su bile blizu pokrajina Baltičkih Slovena ali je u suštini opšteprihvaćeno Slovensko božanstvo. Srbi takođe neguju kult ovog boga sunčanog dana i svetlosti, boga letnje dugodnevice kao kult Svetog Vida i Vidovdana.

Ima dosta hronika u kojima se opisuje Svetovid , njegov hram u Rujnu, kult, pa i način proricanja pomoću belog konja , njemu posvećenog :

Među mnogobrojnim bogovima gospodari Svetovid; bog zemlje Rujna. To je onaj bog, čija su proricanja najizvesnija. Drugi bogovi su pored njega tek polu bogovi.

U centru grada uzdizao se lep drveni hram u kome se nalazio idol Svetovida. Redarijan ovako opisuje taj hram :

U nj se ulazi samo kroz jedna vrata. Oko samog hrama bejaše dvostruka ograda; spoljna je ograda bila pokrivena crvenim krovom, unutrašnja je sastavljena iz zastora, koje drže četiri konca, a sa spoljnom ogradom se dodirivaše samo krovom. U zgradi bejaše grdan idol, mnogo veći nego u prirodi; imadaše četiri vrata i četiri glave, dve spreda i dve s leđa; i spreda i pozadi jedna izgleda da gleda na desnu, a druga na levu stranu. Brada je obrijana, kosa ošišana, kao što nose Rujani; u desnoj ruci držaše jedan rog spravljen iz raznih metala; svake godine ga sveštenik puni vinom (ili možda medovinom) i po stanju ovog pića, on predskazivaše žetvu te godine. Leva ruka drži jedan luk spušten niz telo. Jedna mantija pokriva idolovo telo i spušta se do nogu. Idol bejaše sagrađen iz raznih drveta i tako vešto spojenih, da se sastavak mogaše primetiti zek posle najtežeg ispitivanja. Noge se opirahu o zemlju, ali se ne vidi kako je za nju bio utvrđen.

Veština upoznavanja volje bogova na osnovu različitih vrsta znakova nije bila nepoznata Starim Slovenima. Namere bogova mogu biti ljudima nagoveštene ili spoljašnjim znacima ili preko snova ili nadahnuća. U prvu grupu proricanja svrstava se predskazivanje volje bogova na osnovu leta ili glasova ptica, nehodično izgovorenih reči, bacanja kocki ili drugih predmeta a posebno na osnovu posmatranja utrobe žrtvovanih životinja, vatre na oltaru , nebeskih tela ili vode. Drugu grupu proricanja čini otkrivanje božanske volje preko snova, prikazivanjem seni pokojnika i otkrovenjem preko nadahnuća. Proročanstva Svetovidova vršila su se prema zabeleškama Saksa na ovaj način :

Kad je reč da li treba ili ne treba preduzimati kakav rat, sveštenici nameste ispred hrama trostruki red kopalja. Zatim vežu dva koplja koso sa šiljcima dole. Sad kad hoće da se krenu na rat, najpre obave svečane molitve, i sveštenik, dovede konja, da pređe preko kopalja, Pođe li on sad pri preskakanju desnom nogom, onda je srećan znak za ishod rata ; ako pođe levom nogom, odmah se okane polaska. Isto tako rade i sa pohodima na more i svima ostalim preduzećima.

Kao najviši bogovi označavaju se kod Zapadnih Slovena i Triglav i Svarožić. Najviše poštovani bog Pomorana bio je Triglav. Postojali su hramovi Triglava u Štetinu i Volinu. Spomenici boga Triglava su česti . Ebo veli na jednom mestu o Triglavu sledeće :

Štetin bejaše uokolo zatvoren trima brdima, od kojih je srednje, koje je i najviše, posvećeno paganskom bogu Triglavu, a imalo je i Triglavov kip, kome su oči i usta bila pokrivena zlatnim zavezom; sveštenici toga idola tumače da zato njihov najviši bog ima tri glave, jer vlada trima

kraljevstvima, tj. nebom, zemljom i paklom, a oči i usta da pokriva zvezdom, jer se pretvara kao da neće da vidi i sazna za grehe ljudi.

Triglav je kao i Svetovid, dobar prorok i on svoju volju pokazuje ljudima pomoću njemu posvećenog crnog konja.

Svarog, Svarožić je bog neba, Dažbogov otac, bog Sunca i vatre. Pod imeno Svarožić poštovan je prvenstveno kao bog vatre i zaštitnik domaćeg ognjišta. Sva ova božanstva povezana su sa ratnim funkcijama i sa magijom, a ratnička obeležja imala su i ostala božanstva Baltičkih Slovena.

Panteon Južnih Slovena najteže je rekonstruisati jer su oni rano potpali pod uticaj vizantijske civilizacije i hrišćanske religije. Mnogi autori navode da je jedan od glavnih razloga nedovoljnog poznavanja Slovenske stare religije i mitologije upravo njihova nepismenost u prapostojbini tako da o toj problematici nema pisanih dokumenata. Kao na glavni izvor podataka moramo se osloniti na narodno predanje i običaje. Međutim, još pre primanja hrišćanstva, a samim tim i pismenosti, (863. godine), Sloveni su pisali "*čertami i rezami*" i po njima gatali i gledali budućnost, tvrdio je crnorizac Hrabar, u svom zapisu iz desetog veka..

Drevna religija IndoEvropljana davno pre pojave hrišćanstva kanonizirana je u skup ritualnih obreda i verskih praznika i integrisana u stari paganski kalendar kojim su se u raznim varijantama služili svi IndoEvropljani. Konceptija takvog kalendara bila je makrokosmička ali je u središtu tog makrokosmosa bio čovek. Njegov put je bio put sinhronizacije spoljnog i unutrašnjeg sveta, makrokosmosa i mikrokosmosa, koji se ostvarivao u svakodnevnom životu življenjem cele zajednice i pojedinca u skladu sa kosmosom i njegovim zakonitostima.

Srbi, kao čuvari IndoEvropske tradicije i nosioci Prvobitnog Kolektivno – Nesvesnog bića IndoEvropljana, uspeli su da očuvaju i integrišu gro svojih običaja i praznika iz mitološkog doba i u Pravoslavni Kalendar. Stoga je Pravoslavni Srpski Kalendar, zajedno sa očuvanim narodnim običajima, nezaobilazni izvor za proučavanje njihove stare religije i mitologije.

Može se tvrditi da su naši slovenski preci imali kalendarska znanja pre više od dve hiljade godina. Sloveni su imali solarni kalendar, sa dvenaest meseci, usklađen sa klimatskim okvirom u kome su živeli, vezan za gajenje biljnih kultura i zemljoradničke poslove. Obzirom da su naseljavali ogromna prostranstva - od hladnog Severnog do toplog Egejskog mora, prilagođavali su nazive svojih meseci. Prolećno svitanje, na primer, i mesec po njemu nazvan, kod jednih je bio maj, kod drugih april; mesec nazvan po žetvi kod jedni je bio u današnjem julu, kod drugih u avgustu. Dok su ostali evropski narodi uglavnom primili i usvojili rimske nazive meseci, slovenski

narodi, a među njima i Srbi, odlikujući se obiljem naziva, sačuvali su naporedo i vlastite nazive meseci, koji su u srednjovekovnoj Srbiji bili i u službenoj upotrebi.

Nazivi meseci u slovenskih naroda odslikavaju prirodne tokove i promene, atmosferske pojave, klimatske odlike, privrednu delatnost i običajne radnje:

ljuti - vreme opakih mećava i ljutih mrazeva, **veljača** - vreme velike hladnoće i smetova, **mežnik** - vreme razmeđavanja zime i proleća, **bokogrej** - vreme kada se sa sunčane strane, s boka, počinje osećati toplota, **suhi** - vreme u kome su mraz i vetar stvrdli i osušili sve, **protaljniki** - vreme kada se na tlu ukazuju prokopske, **letniki** - vreme prolećnog otopljanja, **žarki** - vreme žega i pripeke, **gruden** - vreme stvrdnjavanja zemlje i stvaranja grumenja, gruda, po njivama i putevima, **grjaznik** - vreme blata i kaljuga usled padavina, **studen** - vreme hladne i zimomorne pozne jeseni, snežanj - vreme snega i smetova, **prosinac**, prosinec (kod Srba: proseni dani, koji traju od Andrijevdana do Božića) - kada lepo vreme prosenjuje, prosijava, kada se već lepi dani pojavljuju i, najpre mestimično, posle jesenskih magli i zimske tmurne oblačnosti, ukazuje se nebeska vedrina, **berezen**, **sakavik** - vreme kada breze i drveće, s početkom proleća i otopljanjem, počinju da luče sokove, **biljar**, **travenj**, **cvetanj**, **kvitanj**, **svibanj**, **lažitrava** - vreme bujnog rasta i cvetanja trava i grmlja, **lipenj** - dani miomirisnog cvetanja lipe, **trešnjak**, **čerešnjak** - vreme dospevanja prvih voćnih plodova, **crvenik**, **rujen** - preodevanje šume u zlatastu i rumenu jesen, **veresenj** - vreme upadljivosti vreska, **listopad**, **šumopad** - vreme kada lišće žuti, opada i gora ogoljuje; **derikoža** - vreme uništavanja stoke zbog nedostatka ishrane na kraju zime, **izok** - vreme pojavljivanja insekata, **červenj** - vreme crva, gusenica i larvi pčela, **zarev** - vreme revanja ili rike jelena; **sečenj** - vreme najpogodnije da se drveće seče, jer tada ne luči sokove, da se zemlja privede za useve, što govori i naziv **berezozol** - vreme seče, krčenja breza i pretvaranja njihovih panjeva i korenja u pepeo (paljevinska zemljoradnja), **serpenj**, **žnjiven**, **žetvar** - vreme žetve, **gumnik**, **kolovoz** - vreme kada se letina odvozi sa njiva i žito vrše na gumnu, **grozdober** - vreme berbe vinograda, **veresenj**, **kastričnik**, **pazdernik** - vreme mlaćenja konoplje i lana i izvlačenja vlakana za pređu...

Svojevrsnu odliku slovenskog kalendara čine nazivi dana u sedmici: nedelja - dan kad se ne radi (ne dela), tj. praznični dan, iza kojeg, u svojstvu prvog, sledi ponedeljak - dan po nedelji. Od nedelje je počinjalo odbrojavanje, što je navelo neke izučavaoce na zaključak da su slovenski nazivi dana zasnovani na poretku rednih brojeva: utorak - drugi (vtori) dan od nedelje, četvrtak - četvrti i petak - peti. Sreda je u tom nizu, umesto

rednog određenja "treći", imenovana kao srednji dan u nedelji, ili sredina sedmice. Ovi nazivi dana, zajednički svim Slovenima, kao i naziv subote, svedoče da su oni nastali još u vremenu zajedničkog življenja u prapostojbini. Za subotu se pogrešno smatra da je njen naziv pozajmljen od Jevreja. Ovaj jedini neslovenski naziv sedmičnog dana potiče iz asirskog jezika.

Stari Sloveni su takođe sedmične dane posvećivali određenim božanstvima (utorak Provu, bogu osveštanih dubova, četvrtak Perunu, bogu groma, petak boginji Mokoši) ili su u njima videli oličena božanstva (Sveti Ponedeljnik, Sveta Sreda, Sveta Petka, a kasnije Sveta Subota), ali dane nisu imenovali po tim božanstvima.

Vremenom su mesecima davani nazivi i po velikim crkvenim praznicima koji su u njima - bogojavljenjski ili jovanjštak, sretenjski, blagoveštenski, đurđevski, carski, petrovski, ilinski, gospodinski ili preobraženski, miholjski ili malogospodinski, mitrovski ili lučinštak, mratinji ili svetoandrejski i arandeoski, nikoljštak ili božićni.

Dok su se Sloveni uveliko upravljali prema svom kalendaru, imajući u njemu uvedene i praznike vlastitih božanstava, za to vreme nije postojao hrišćanski kalendar, niti su bili utvrđeni praznici u njemu, a takođe ni računanje vremena od Hristova rođenja. Prvi koji je došao do zamisli da se godine računaju od Hristova rođenja, i to uzeo za početak nove, hrišćanske, ere, bio je rimski monah, a papski arhivar, Dionisije Mali. On je 525. godine predložio odbrojavanje godina od Hristova rođenja, što je po njemu prozvano Dionisijevom erom. Međutim, takvo računanje vremena se počelo prihvatati tek od VIII-X veka.

Današnju osnovicu kalendarskog praznovanja u Srba čine petnaest velikih hrišćanskih praznika, u koje se broje osam Hristovih (Božić, Bogojavljenje, Sretenje, Cveti, Spasovdan, Trojice, Preobraženje, Krstovdan), četiri Bogorodičina (Rođenje, Vavedenje, Blagovesti, Uspenje), dva Pretečina (Ivanjdan, Usekovanje) i jedan vrhovnih apostola (Petrovdan), a nad njima je, po učenju Crkve, praznik nad praznicima - Uskrs.

Rođenje Hristovo (Roždestvo) počinje, po pojedinim provincijama da se slavi tek u IV i V veku. U Rimu, u kojem je dotad slavljeno mnogobožački praznik boga sunca, prvi put je proslavljeno 25. decembra 354. godine, u Carigradu četvrt veka kasnije (25. decembra 379. godine), u Kapadokiji 383, u Aleksandriji 432, a u samom Jerusalimu se praznovanje nije ustalilo do sredine VI veka.

Slovenska mitologija, pod kojom podrazumevamo sveukupnost mitoloških predstava drevnih Slovena (Praslovena) od pradavnine do vremena njihovog kulturnog i jezičkog jedinstva, odnosno do kraja prvog

milenijuma naše ere, iako fragmentarno očuvana, svedoči o razvijenosti starog slovenskog Panteona i verovanja. Do pre deset vekova je među slovenskim narodima postojala celovita i u mnogome za sve jedinstvena mitolško-religiozna osnova i predstava o svetu i životu, čuvana i razvijana od praslovenske davnine. Danas su nam, između ostalih, sa više ili manje pojedinosti, poznata božanstva najvišeg stupnja i njihova uloga u obrednim, pravnim, privrednim i vojnim pojavama određenih etničkih i plemenskih zajednica - Perun, Hors, Dažbog ili Dabog, Stribog, Simargl, Mokoš, Veles, Svarog i Svarožić, Rujevit, Porevit, troglava božanstva Triglav i Trojan, sa četiri lica Porenut, svevideći Svetovid - Vid, zatim bogovi određenih godišnjih doba - Jarilo (Jarovit, Gerovit, lat.), Kupalo, Kostroma, božanstva društvenih pojava - Radogost (Radhošt), proizvodnih sila prirode - Pripegala, mladalačke razdraganosti - Lada, Ljeljo, pretka zaštitnika - Čur, kao i božanstva niže ravni - sudbine i kobi (Sud, Usud; Dolja, Liho), istine i laži (Pravda, Krivda), bolesti i smrti (Nav, Morena), rađanja i života (Rod, Živa), groznice i uzrujanosti (lihoradki), ovaploćenja smrti (mari, mora), rodoslovni heroji (Kij, Šček, Horiv) i mitski preci (Čeh, Leh, Krak), mitološka bića (Div), čudovišta zmajolike prirode, ličnosti iz predanja i priča (Baba Jaga, Baš-čelik, gorski, vodeni i morski car, šumska majka), duhovi doma (domovie) i drveća (lešie), rusalke, vile, u životinjskom obličju (medved, vuk) i brojna vanprirodna bića. Sve je to, naravno, nalazilo mesta u starom slovenskom kalendaru pa i delimično u novom, hrišćanskom, kalendaru.

Obrezanje Hristovo se u narodnoj masi malo pominje, nego se toga dana praznuje Srpska Nova Godina. Bogojavljenje se svetkuje kao Vodokršće ili Vodica, što je takođe zaostatak iz slovenske drevnosti, Sretenje kao sretanje zime i leta, Todorova subota kao dan mitskih konjanika todoraca, Lazareva subota kao Vrbica, Vaznesenje kao Spasovdan, sa svim jasnim otiscima svetkovine starog božanstva Perunova, kao što se oni razaznaju i u praznovanju Ilindana. Sveti Vlasije je dobio atribut Velesa, boga stoke, a Sveti Đorđe prolećnog Jarila. Rođenje Sv. Jovana Preteče se živopisno slavilo kao Ivanjdan, uz očuvane ostatke letnjeg slovenskog praznika Ivana Kupala, Preobraženje kao preobražavanje prirode, i sl., a mnogi hrišćanski svetitelji su dobili više ili manje izmenjene narodne biografije. Uza sve to, sačuvana je i slava ili krsno ime kao najviši znak etničke i hrišćanske osobenosti.

Period od devedeset dva dana, između Svetog Mrate i Svetog Vlasija, simbolizirao je setvu i bujanje zrna u zemlji, pa najzad njegovu nicanje i vaskrsenje. Iznad svega taj period simbolizovao je narodnu obnovu

a u tom periodu su bile i najveće srpske slave. To je bio period Vrhovnog srpskog Boga sa zimskom kratkodnevnicom kao stožernom tačkom.

Po Čajkanoviću vrhovni bog srpskog Olimpa bio je sin Svarogov , Dažbog – crno i hromo božanstvo donjeg sveta, gospodar mrtvih, zaštitnik stada ali i vukova. Verovanje u zagrobni život duša bilo je poznato svakom Slovenu. Sloveni su verovali da je duša pozvana posle smrti na jedan drugi život. Duša pokojnika odlazi u nav ili raj. Ovaj raj, bio je mesto pravednih i dobrih duša. A mesto kuda odlaze zle duše bio je pakao. Vasiljev o mestu gde se nalazi taj drugi svet iznosi mišljenje : *Prema mnogim spomenicima i zaostacima u folkloru naučenjaci su verovali da se onaj svet nalazi s onu stranu mora..Međutim u našem narodu, prema pričama i verovanju, onaj svet nalazi se i pod zemljom ...*

Iako bog donjeg sveta , bog jeseni i zime, u proleće Dažbog postaje bog darodavac. Kao i njegov otac on je i bog Sunca koji čini da sazru usevi i budu plodne njive. Reč slovenska bog je u značenju darovatelja sudbine, budućnosti ljudi. Dažbog dakle daje obilje, sreću i sve druge lepe darove. On je njiva koju greje Sunce i natapaju kiše a koja zauzvat daje u jesen plodove. Oko takvog boga okuplja se narod i slavi ga svetkovinama a ponajpre jelom i pićem Kao što su priroda i godina integralnog karaktera, jedna ukupnost koja prolazi kroz razne oblike promena, takvi su i svi slovenski bogovi.Imaju svoje svetlo lice i tamno naličje. Posle prihvatanja hrišćanstva funkcija Dajboga prenesena je na velike hrišćanske svece : svetog Jovana, svetog Savu, svetog Arhandela, svetog Nikolu i svetog Mratu.

Osim Dažboga Srbi su poštovali i druge bogove poput Peruna, Volosa i Triglava. Funkcije prolećnog boga vegetacije prenešene su na svetog Đurđa i svetkovine Vaskrsa.

Vera starih Slovena je potpuno prirodna vera i kult njen je proizišao iz prirode. Stari Sloveni su obožavali nebo i prirodne sile. Osim glavnih bogova kao što su Perun, Svarog, Dažbog, Veles, Triglav, Svetovid, Stribog, Simargl, Mokoša, Radgost, Trojan, Ruđev, Jarevid, Porevil, Pripegala, Podaga, Jula, Crnobog, Vesna, Devana, Siva i Morana, izvesno je da su svi Sloveni znali i za mnoge niže demone: vukodlake, vampire, rusaljke, vile, babu Jagu, banika, poludnice, veštice, kugu, rođenice, suđenice, usud, domoveja, vođanoja i druge. Slavili su pretke, klanjali se idolima i prinosili žrtve kao što se to sreće kod svih indoevropskih naroda. Ali dok su kod jednog dela Indoevropljana prisutne i u religiji i u mitologiji procesi dezintegracije i diferenciranja kao dominantni- stari Sloveni iskazuju integrativne procese i teže celovitom doživljaju sveta. Okrenuti su nebu i velikom, beskonačnom. Nerado poniru u sitno mada žive unutrašnji život

intezivno o čemu svedoči njihov bogati folklor i izrazita lirska, duševna žica. Sloveni su svojim bogovima žrtvovali samo da ih ovi što bolje zaštite od neprijatelja, da im daju što veće obilje darova i da im proreknu istinu. Molili su im se u naročite praznične dane. Žrtvovali su im ovnove i volove i prinose od zemaljskih proizvoda. Ljudske žrtve nisu svojstvene Slovenima jer su dokazano blag, gostoljubiv i miroljubiv narod. Izrazito su uvek bili konzervativnog karaktera.

Kako su Sloveni bili okruženi gustim šumama u koje su često zalazili radi lova ili kada su ih krčili, to su za njih vezivali različite šumske duhove kao što je lešij ili lesnik. Poljima je međština gospodario polovoj ili polevik, koji je zamišljen čas kao kepec, a čas kao ljudsko biće crnog tela i zelene kose. Za polja su još češće vezivani ženski demoni kao poludnice naprimer, koje su zamišljane kao devojke dugih kosa, zaogrnutе belim platnom, a koje se najčešće pojavljuju u raži i to u podne, kada je sunce najjače.

Sloveni su za vodu i vatru vezivali razna demonska bića. Svarožić je bog ognja i kućnog ognjišta. Vodeni demoni su najčešće bića zla i opaka. Vodanoj je boravio pokraj vodenica, gde je prolaznike stropoštao u vodu da bi ih učinio svojim slugama. Tu su pokraj voda i rusalke, utopljenice, preobražene u devojke sa dugom raspuštenom kosom. Negde su ružne i nage, spremne da odvuču pod vodu svakog ko im se približi, a negde opet imaju zanosan izgled i svojom pesmom začaravaju prolaznike. NJima su kod Južnih Slovena slične vile, zanosne devojke sa raspuštenom kosom i krilima, koje najčešće obitavaju pokraj kladenaca, jezera ili po gorama i planinama.

Primetno je da je stari Sloven svojim poimanjem sveta i načinom života neotuđivo vezan za prirodu. Da bi razumeo nju i njene sile od kojih je i sam zavisio, da bi je umilostivio i sebi približio on ih personificira i doživljava kao bogove i demone. I ne samo prirodu nego i sve ono što mu se događa. Taj proces je očigledno u dubokoj povezanosti i sa unutrašnjim životom njegovih impresija i sa spontanom htenjem i opravdanom potrebom da se od svega doživljenog napravi jedan celovit arhetipski duševni sistem.

Za rituale plodnosti u slovenskom folkloru vezani su mnogi običaji. Ruska boginja Mokoš je bila boginja plodnosti, zaštitnica žena i ženskih poslova, posebno pređenja. Zamišljali su je kao ženu velike glave i dugih ruku koja obilazi kuće i nadgleda pralje. Dok je Vesna bila boginja proleća, Devana je bila boginja proleća i plodnosti. Nasuprot njima Morana je boginja zime i smrti.

Za rituale plodnosti u južnoslovenskom folkloru vezani su likovi dodola. U vreme suše, povorka devojčica, najčešće od pete do desete godine, koje su nazivane dodole, išla je od kuće do kuće pevajući pesme kojima je

prizivana kiša. Dodole su bile bose, odevene u iznošenu odeću, sa vencem od trava, žitarica i vinove loze na glavi. Prolazeći kroz polja, dodolke su ih prskale vodom, dok ih je ispred seoskih kuća domaćica posipala vodom po glavi i nogama, a zatim darivala brašnom, vunom ili novcem.

Sloveni su uvek verovali u determinisanost sveta, u sudbinu. Rođenica je kod Srba tri. To su usudne boginje koje su kad se dete rodi dolazile pod prozor, ili u sobu ili štalu kuće gde se dete rodilo, da mu odrede sudbinu kroz ceo život. Rođenice dođu, stoje ili sede i sude. Prva nešto kaže, zatim druga ali je treća najvažnija i tako bude kako treća kaže.

Kult predaka je posebno negovan i razvijen kod Južnih Slovena, pre svega kod Srba. Gotovo svi srpski običaju u vreme Božića i takozvanih nekrštenih dana vezani su za kult predaka, a i krsno ime – slava- kod Srba jeste veliki praznik porodičnog pretka, čuvara i zaštitnika kuće i porodice. Shodno tome kult mrtvih takođe zauzima značajno mesto u religiji svih slovenskih naroda. Sve do desetog veka izgleda da su Sloveni spaljivali svoje mrtve. Njihove ostatke sahranjivali su u urnama ili su preko lomače nasipali humke. Ugledne ličnosti su sahranjivane s pompom, a u smrt ih je pratila supruga ili robinja. Počev od desetog i jedanaestog veka, pod uticajem hrišćanstva Sloveni prihvataju običaj sahranjivanja pokojnika u zemlju (inhumiranja). Bez obzira na to da li se pokojnici spaljuju ili inhumiraju, čvrsto se verovalo da nastavljaju život posle smrti, što se ogleda u pogrebnim ritualima kao što su daće ili pogrebne igre. Trećeg, sedmog, dvanaestog i četrdesetog dana posle smrti, pokojnicima su na grob donošeni hrana i piće, kao i posle šest i dvanaest meseci. Posebni praznici mrtvih, zadušnice, proslavljani su i na grobovima i po kućama, u rano proleće i u kasnu jesen.

Iako su Sloveni do desetog i jedanaestog veka primili hrišćanstvo, hristijanizacijom u to vreme nisu bili zahvaćeni podjednako svi društveni slojevi. Sveštenstvo je moralo da ulaže velike napore kako bi se iskorenila paganska verovanja. Ta paganska verovanja duže su se održala na selu nego u gradovima, duže u istočnim nego u zapadnim slovenskim oblastima. Zbog toga su u folklornoj građi i narodnim umotvorinama Južnih i Istočnih Slovena sadržani mnogi elementi stare slovenske religije. U srpskim narodnim pesmama i drugim usmenim umotvorinama, sačuvane su uspomene na stare srpske bogove i heroje a verovatno i nešto od prvobitne slovenske mitologije.